

Gymnázium Mnichovo Hradiště

Studentská odborná práce

Život a dílo Jana Wericha

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Třída:	xxxxxx
Předmět:	Český jazyk
Vedoucí práce:	XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
Měsíc a rok odevzdání:	XXXXXXXXXX

Prohlašuji, že jsem práci na téma Život a dílo Jana Wericha vypracovala samostatně pod vedením vedoucího práce za použití v práci uvedených pramenů a literatury.

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

.....

Podpis

Abstrakt

Práce se zabývá studiem života, díla a osobnosti Jana Wericha. Vybraná díla jsou rozebrána za účelem objevení narážek na nastupující režim. Hlavní použité metody této práce byla četba nejvýznamnějších děl, autobiografických textů a inspirace v záznamech jak filmových, tak hlasových (nahrávky, dabing neautorských děl, rozhovory s Janem Werichem, dokumenty...). Výsledkem studování této osobnosti je bližší popis jeho života a díla.

Klíčová slova: Jan Werich, divadlo, Osvobozené divadlo, film, povídky, Jiří Voskovec, divadelní hry, totalita

Obsah

1. Úvod	4
2. Životopis	5
• 2.1 Dětství	5
• 2.2 Puberta	6
• 2.3 Předválečná léta	7
• 2.4 Emigrace	9
• 2.5 Poválečná léta	11
3. Výběr z díla Jana Wericha	14
• Osel a stín.....	15
• Kat a blázen.....	16
• Těžká Barbora	17
4. Přednáška Evy Tůmové	19
5. Závěr	20
• Závěr	20
• Použité zdroje.....	21
• Obrázková příloha.....	22

1 Úvod

Existují-li v češtině slova a pojmy vzájemně si protiřečící, ba dokonce vzájemně se vylučující, pak patrně nejkřiklavějším příkladem takovéto odporující si, kontradikční dvojice jsou pojmy „Werich“ a „zařazení“. Wericha dost dobře nelze zařadit, Werich v řadě přestává být nutně Werichem, tj. neredukovatelným bohatýrem humoru sopečné povahy.¹

Téma této ročníkové práce je nazváno *Život a dílo Jana Wericha*. Práce má za cíl popsat životní osudy, osobnost a kulturní díla Jana Wericha.

Jan Werich byl jednou z nejvýznamnějších českých divadelních osobností 20. století. Je znám hlavně jako herec a dramatik, ale také jako spisovatel či písničkář. Napsal mnoho děl, která jsou populární dodnes a jeho neúnavný klaunský humor se jimi prolíná od začátku do konce. V každém z oborů, ve kterých se Werich objevil, přinesl větší či menší revoluci. Vladimír Just v knize *Listování: úryvky z korespondence a článků* (1988) přirovnává Jana Wericha k tzv. renesančnímu člověku. Werich opravdu zasahoval do více kulturních odvětví, ale nezapomenutelnou stopu zanechal právě v divadelní tvorbě, kterou se bude tato práce zabývat. Byl výjimečný i uvedením jednou z tradic divadelní kultury a to tzv. divadelní dvojice. Je také jednou z nejdůležitějších tváří Osvobozeného divadla.

První část práce obsahuje přiblížení života Werichova, životopis s událostmi, které ovlivnily jeho život, vztahy jak osobní, tak profesní.

Druhá část se zabývá divadelními hry Jana Wericha a jejich dlouhodobou stopou v české kultuře. Vybrané práce jsou rozebrány s cílem seznámení se s odrazem Werichova postoje proti nastupujícímu režimu.

Závěrečná část shrnuje historický význam Jana Wericha a jeho nezapomenutelnou stopu.

¹ WERICH, Jan – *Listování: úryvky z korespondence a článků*, str.5

2 Životopis

2.1 Dětství

6. února 1905 se Gabriele a Vratislavu Werichovým narodilo jediné dítě, syn Jan. Matka pocházela z restaurátorské rodiny Choděřů. Otec pracoval jako „*Vrchní úředník v První řádné české vzájemné pojišťovně proti škodám z ohně, krupobití, rozbití skla, přežití, úmrtí a věna, se sídlem ve vlastním paláci, Spálená ulice, založeno 1827.*“ „*Tak nějak to měl na vizitce.*“²

Po několika letech se rodiče Werichovi dočasně rozešli a podle tehdejších mravů byl Jan svěřen do péče otce. „*Táta byl hodně prchlivý; když se dostal do úzkých a nevěděl si rady, býval až hysterický.*“³ Otec byl později za 1. sv. války odveden na frontu a Jan připadl do péče babičky Reginy z otcovy strany, kterou opravdu rád neměl. „*Byla děcko města a vždycky měla sklon vydávat se za příslušnici nóbl Pražáků, čili byla náchylná ke snobství.*“⁴ Druhá babička, babička Choděrová žila na Žižkově, kterou spolu s maminkou každý týden navštěvoval. Mamince psal pravidelně dopisy s vtipnými kresbami. „*Maminka byla roztomilá ženská, veselá. V určitém věku jsem ji měl šíleně rád. Psal jsem jí dopisy a oslovoval ji ‚moje zlatá slunečnice‘. Ale nikdy jsem k ní nešel pro radu, protože jsem cítil už jako kluk, že ona sobě poradit neuměla.*“⁵

Volné chvíle trávil s bratrancem Jaroslavem Kopeckým, který mu byl parťákem i v dospělosti.

S celoživotním divadelním partnerem, Jiřím Voskovcem, se Jan Werich seznámil v osmi letech.

² JANOUŠEK, Jiří: *Rozhovory s Janem Werichem*, str. 54

³ JANOUŠEK, Jiří: *Rozhovory s Janem Werichem*, str. 53

⁴ WERICH, Jan: *Všechno je jinak*, str. 32

⁵ JANOUŠEK, Jiří: *Rozhovory s Janem Werichem*, str. 53

Potkali se přes bratrance Jana, ale žádné silné přátelské pouto nevzniklo. *„Byli jsme ještě docela malí kluci, chodili jsme do školy. Můj bratranec měl kamaráda Jiřího Voskovce. Já jsem sice měl bratrance, ale neměl bráchu, a potřeboval jsem mít bráchu. A tak když jsme se tenkrát jako kluci sešli na rohu Panské ulice u Příkopů, rozhodl osud, že jsem od té doby něco jako bráchu měl. Tedy Jiříka.“*⁶

Další setkání proběhlo až na gymnáziu v Křemencově ulici v Praze, kde si již objevili souznění a stejný humor. *„Chodili spolu do kina na báječné němé filmy, a ty potom hned přehrávali spolužákům ve škole.“*⁷ Přátelství se nerozpadlo ani po odjezdu Voskovce na gymnázium do Dijonu.

2.2 Puberta

Od roku 1916 studovali Werich a Voskovec na již zmíněném reálném gymnáziu v Praze. *„Na gymnáziu se chlapec choval nezávisle. Navíc ho učení nebavilo, za to byl k neutahání, když šlo o nějakou taškařici, uličnictví a špumpnákle. To všechno nijak nepřispívalo k posílení jeho reputace v očích vychovatelů.“*⁸ Voskovec byl doma nabádán, aby se s Werichem nekamarádil. Jan často chodil za školu a nejčastěji chodíval do kavárny Slavia ke kulečníku. Kvůli špatným známkám přestupuje v posledním ročníku na gymnázium na Smíchově. Zde se stal premiantem třídy, získal novinářkou legitimaci a začal psát do časopisu Filmový svět, kam přispíval karikaturami a filmovými recenzemi. Roku 1924 Werich odmaturoval, taktéž Jiří Voskovec a oba dva se přihlásili na Právnickou fakultu Karlovy univerzity.

⁶ WERICH, Jan: *Jan Werich vzpomíná...vlastně potlach*, str. 26

⁷ WERICH, Jan: *Národem milovaný herec 2. díl*, stopáž 01:20, Český rozhlas

⁸ INOV, Igor: *Jak to všechno bylo, pane Werichu?*, str. 20

2.3 Předválečná léta

Na studiích práv moc dlouho nevydrželi. Již v té době je více táhla kinematografie. Kromě toho psali kritiky, básně a humorné scénky. Nejvíce času spolu trávili v kavárnách, kde psali zmíněné scénky. Oba udělali první státnice a poté ze studií odešli (1926).

„Mně se vyhlídka státi se právníkem nelíbila. Znáť paragrafy a vědět, kam se musí, když se o něco žádá, nebo křičet na soudce, že tenhle pán je nevinný, když dobře vím, že je vinný – to se mi nezamlouvalo, protože jsem byl narušený idealismem.“⁹

Jiří Voskovec byl v roce 1927 vyloučen z Devětsilu, za porušení umělecké odpovědnosti. Začal se proto věnovat vlastní tvorbě s Janem Werichem. Werich napsal povídku „Muž, který sbíral fotografie rozzuřených“, která ale neměla úspěch. Žádné z novin ji bohužel neotiskly. *„Napsal jsem ji a nikdo ji nečetl, protože ji nikde neotiskli. Hauzíroval jsem s ní po různých redakcích a nabízel pro nedělní přílohu. V neděli jsem skupoval noviny a prohledával je a nikde jsem ji nenacházel. Zato jsem však právě v novinách objevil malý článek, že pan divadelní podnikatel Fencel by zaplatil tisíc korun za skript na novou hru, kterou by mohl hrát.“¹⁰* Začali tedy pracovat na první společné hře – „Vest pocket revue“. První literární spoluprací před „Vpr“¹¹ byl fejeton „Duše národů“ v časopise Přerod.

První hra, Vest pocket revue, vznikla na chatě Voskovce. Dvojice sem vyrazila na týden tvořit, Jiří chtěl napsal román, Jan román a knihu povídek a ke všemu knihu obrázků a divadelní hru. Tak vznikla kostra divadelní hry, kterou postupně dopisovali po kavárnách.

Premiéra proběhla 19. dubna 1927 v Umělecké besedě na Malé straně v rámci zábavného večera pořádaného Spolkem bývalých žáků na francouzských lyceích. Hra měla velký úspěch, dvojice ani nepočítala s reprízou.

⁹ WERICH, Jan: *Jan Werich vzpomíná...vlastně potlach*, str. 17

¹⁰ WERICH, Jan: *Jan Werich vzpomíná...vlastně potlach*, str. 18

¹¹ Zkratka pro Vest Pocket revue

Museli vystupovat pod hlavičkou Devětsilu, i když byl Jiří vyloučen. Aby mohli hrát dál a rozvíjet svou divadelní kariéru, potřebovali být pod nějakým souborem, tak se připojili k Osvobozenému divadlu, které spadalo právě pod Devětsil. Dali se na dráhu profesionálních herců a spisovatelů. Spolupráce s Jiřím Ježkem začala až sedmou hrou – revue Premiera Skafandr v roce 1929, kdy se také Osvobozené divadlo stalo výhradní scénou Voskovce a Wericha.

Po silném diváckém zájmu i ohlase kritiky v převládání oblíbenosti, přebírají v roce 1929 W+V Osvobozené divadlo. Ředitel Honzl odešel do brněnského NdB¹².

V roce 1929 se také Werich oženil se svou přítelkyní Zdenou Houskovou, se kterou se seznámil již v roce 1924. Ta zastávala v divadle funkci pokladní, kostymérky, sekretářky i účetní. Manželství trvalo až do 14.4.1980 - do smrti Zdeny Werichové. V roce 1935 se narodila Werichovým jediná dcera, Jana.

*„Rodiče jeli na Hlubokou, aby tam strávili dovolenou. Vyprovodil jsem je na nádraží, a když se vlak začal pomalu rozjíždět, popoběhl jsem podle okýnka a řekl: ‚Jo abych nezapomněl. Zítřka mám svatbu.‘ Nechápavě se na mě dívali a vlak je unášel pryč.“*¹³ Úryvek z nedatovaného dopisu ze svatební cesty, 1929: *„Já už mám takovou povahu, že nesnesu nic, co je oficiální, při čem se dělají jakékoliv projevy, nenávidím věci, které se zovou krokem do života nebo tak nějak. Proto také nenávidím sňatky, pohřby, křtiny, návštěvy, příbuzenské projevy a styky a záležitosti podobného druhu. Je nasnadě, že z tohoto důvodu ženil jsem se asi, jako když se kupují cigarety.“*¹⁴

Do roku 1938, během 11 sezón odehrál Voskovec a Werich na 30 her a celkem 3179 představení. Společné celovečerní filmy natočili 4. Ve svých hrách Těžká Barbora a pěst na oko otevřeně vystupovali proti Německu i proti samému Führerovi. Na konci roku 1938 byla v závislosti na změně politické situace odebrána Jiřímu Voskovcovi divadelní koncese, tedy povolení hrát, a Osvobozené divadlo bylo definitivně uzavřeno. Na Wericha bylo podáno zfingované obvinění a musel mu

¹² zkratka pro Národní divadlo Brno

¹³ JANOUŠEK, Jiří: *Rozhovory s Janem Werichem*, str. 55–56

¹⁴ WERICH, Jan: *Listování: úryvky z korespondence a článků*, str. 39

být odebrán pas, ale anonymní člověk z policejního velitelství ho varoval a nabádal, ať do 9. ledna odjede. A tak byla autorská trojice nucena emigrovat.

2.4 Emigrace V+W+J do USA

„V Evropě jsme byli dva herci a jeden hudební skladatel. V New Yorku jsme byli tři emigranti.“¹⁵

Jiří Voskovec opustil ČSR 31. prosince 1938 i s manželkou, Jan Werich a Jaroslav Ježek 9. ledna 1939. Trojice se setkala ve Francii, odkud společně odcestovali 14. ledna do Spojených států amerických. Uvítal je malý hlouček evropských známých, včetně Herberta Klina a jeho české manželky. Začátky nebyly snadné, každý měl s sebou povolených pouze 100 dolarů. Ubytovali se v bytě na Riverside drive.

Hlavním problémem nebyly ani tak finance, jako neznalost angličtiny. Pánové se ale nezalekli a ihned po příjezdu začali chystat vystoupení pro krajany v českých čtvrtích New Yorku. Vystoupení, plánované jako „Kabaretní večer“, bylo organizováno Čechoameričanem Maxem Raymem. První vystoupení proběhlo 9. března v Sokolovně, v srdci české čtvrti, a předcházela mu značná publicita hlavně díky deníku Newyorské listy. Tyto noviny uveřejnily recenzi s názvem „Hurrah for the Artistic Trio of Voskovec, Werich and Ježek!“. Obecenstvo bylo složeno s čerstvých emigrantů, kteří znali Osvobozené divadlo, takže úspěch se dostavil. Později roku 1939 se přestěhovali do Pensylvánie a stali se členy divadla Cleveland house. Ředitelé divadla jejich hry velice zaujaly, a proto pro oba herce uspořádal české tour po Spojených státech, kde se jednoho z představení zúčastnil i Eduard Beneš.

V dubnu 1939 připlula manželka Zdenka s dcerou Janou.

Během svého prvního roku v USA se trio naučilo téměř plyně anglicky. Začali pomalu překládat dvě ze svých her. První z her, která byla hrána v angličtině pro anglicky mluvícímu publiku, je „Těžká Barbora“ s premiérou 27. března 1940.

¹⁵ WERICH, Jan: *Úsměv klauna*, str. 13

Měla velký úspěch a velmi dobrou kritiku. Poté byla ještě přeložena hra „Pěst na oko“, která bohužel propadla.

Během svého pobytu se ale na svou profesní dráhu přestali soustředit. Oba jdou po oslovení BBC do rozhlasu v souvislosti s chystaným propagandistickým vysíláním do Československa. Cílem vysílání bylo zesměšnit síly Osy¹⁶ a podpořit morálku v Československu. *„Od března 1941 jsme s Voskovcem natáčeli pro BBC pravidelná vysílání. Zprvu sporadicky, později s větší pravidelností. Do konce roku jsme jich napsali a natočili sto třicet jedno.“*¹⁷

Roku 1941 se dvojice obrátila na Hollywood. Objevili se v divadle s představením „two men show“. Bohužel neúspěšně.

V létě 1941 spolupracovali s Ježkem na „Pochodu vítězného V“ (V for Victory).

Díky náladě po útoku na Pearl Harbor získal Jiří Voskovec s Janem Werichem novou práci. Office of War Information (O. W. I.) pod ministerstvem zahraničí nabídla dvojici možnost vysílání, tzv. „Černé čtvrt hodinky Voskovce a Wericha“. *„Za války jsme pracovali v americkém rozhlase a vysílali pro posluchače v protektorátě černé čtvrt hodinky, kde jsme se snažili jim držet hlavu vzhůru.“*¹⁸

1. ledna 1942 zemřel Jaroslav Ježek. *„Přišly stovky pracujících lidu, pro nějž zemřelý skládal písně a s nímž dovedl tak pěkně spolupracovat... Přišli se s ním rozloučit také zástupci československého uměleckého a společenského života, neboť v Ježkovi byl pohřbíván syn lidu a velký Čech, jehož práce a tvorba jsou*

¹⁶ Tzv. Osa, neboli Fašistická osa, je vojenské označení pro uskupení nacistického Německa, Itálie a později Japonska ve 2. světové válce, dohoda byla uzavřena v roce 1936, později byl napsán dodatek o společném postupu proti nepřátelům, pokud by vypukla válka

¹⁷ WERICH, Jan: *Jan Werich vzpomíná... vlastně potlach*, str. 190

¹⁸ JANOUŠEK, Jiří: *Rozhovory s Janem Werichem*, str. 151

*součástí protifašistického boje.*¹⁹ Zemřel na chronické ledvinové onemocnění ve věku 35 let. Po válce byla urna převezena do Prahy.

Roku 1943 se Voskovec s Werichem plně věnovali nahrávání gramofonových desek pro rozhlas.

Jan Werich si dokonce zahrál pod režisérem Jiřím Voskovcem ve hře Adolfa Hoffmeistersa „*Slepčova píšťalka aneb Lidice*“, kterou v březnu uvedl newyorský Mezinárodní dělnický řád.

Na konci roku 1943 byli V+W obviněni pravicovou Constitutional Educational League ze sympatií s komunismem. Oba nakonec museli podepsat úřední dokument popírající toto a další temná obvinění.

V roce 1944 pokračovali Voskovec s Werichem v práci pro BBC a O. W. I., hledali ale také příležitosti jako herci. Sem tam se nějaká nabídka objevila, ale k její realizaci nedošlo z různých příčin.

Na podzim se V+W účastnili vstupního pohovoru a zkoušky u Cheryl Crawford a Margaret Webster, producentky a režisérky Shakespearovy „*Bouře*“. 25. ledna 1945 měla hra premiéru a měla obrovský úspěch (132 repríz).

2.5 Poválečná léta v Československu

Jan Werich se vrátil do rodné země 9. října 1945. Voskovec se zdržel v Americe o necelý rok déle, z rodinných důvodů. (rozvodu s první manželkou).

Když se Wericha ptali, proč se vrátil, odpověděl: „*Proto, že jsem tady doma. A protože vracet se domů, to není jenom povinnost, ale také právo, a to mi nikdo nemůže brát.*“²⁰ Během prvních dvou měsíců svého pobytu v Praze dostal Jan Werich přes jedenáct tisíc dopisů. Nadšeně umělce přivítala zejména mládež.

¹⁹ WERICH, Jan: *Jan Werich vzpomíná...vlastně potlach*, str. 208

²⁰ INOV, Igor: *Jak to všechno bylo, pane Werichu?*, str. 198

Werichův hlas zněl každé úterý v rozhlasové relaci „Werich před mikrofonem“. Každý měsíc byly pořádány estrády „Veselý leden (únor, ...) Jana Wericha“. Do tisku byla dána V+W veršovaná „Balada o Moravcovi – Nápisy na hrobech“.

V roce 1946 byla uvedena americká komedie „Přišel na večeři“. Z angličtiny ji přeložila Zdenka Werichová. Hlavní postavu si zahrál sám Werich. Hra dosáhla většího počtu repríz, než kterékoli představení V+W. *„Podařilo se mi dokázat, že nemusím být bílý. Mohu hrát bez Voskovce a on může režírovat beze mne. Můžeme hrát spolu, kdežto dřív jsme museli hrát jen spolu.“* Voskovec z New Yorku: *„Osvobozené divadlo je mrtvo. Jako Ježek je mrtev.“*²¹

V září 1946 se vrátil do Prahy i Voskovec se svou druhou ženou.

27. dubna 1947 se konalo znovuotevření Divadla V+W obnovenou inscenací „Pěst na oko aneb Caesarovo finále“. *„Bylo to představení – nekrolog: mnozí z těch, kdo měli k jeho předválečnému předchůdci, Osvobozenému divadlu, vůbec nějaký vztah, nepřežili válku. Daleko od domova umřel J. Ježek. V Terezíně zahynul F. Zelenka. Z Mauthausenu se nevrátil J. Kopecký. Zahynuli J. Fučík, herci Osvobozeného J. Skřivan, A. Letenská...“*²² Premiéra byla věnována veteránům divadla a padlým kamarádům. V březnu 1948 měl premiéru americký muzikál „Divotvorný hrnec“, v kterém Jan Werich hrál vodníka Čochtana a Jiří Voskovec hru režíroval.

V červenci téhož roku ukončilo divadlo svou krátkou existenci. Jiří Voskovec odjel do Paříže. Poté, v roce 1951, podruhé a natrvalo odjel do USA.

Roku 1950 se stali Jan Werich spolu s Františkem Rachlíkem v čele Karlínského divadla.

V roce 1951 Jan Werich s Martinem Fričem natočili veselohru „Císařův pekař a pekařův císař“. Po uvedení na VI. Mezinárodním filmovém festivalu v Edinburghu, kde získali čestné uznání, se snímek vydal na filmová plátna kin do všech světových

²¹ INOV, Igor: *Jak to všechno bylo, pane Werichu?*, str. 200

²² INOV, Igor: *Jak to všechno bylo, pane Werichu?*, str. 201

stran. V roce 1954 namluvil Jan Werich loutkový film Jiřího Trnky a Josefa Lady „Dobry vojak Švejk“.

V letech 1953 až 1969 postupně Jan Werich převyprávěl vybrané kapitoly z „Dobrého vojáka Švejka“ na gramofonové desky. Roku 1955 v podzemí bývalého obchodního paláce U Nováků vzniklo Divadlo satiry – Divadlo ABC. Hereckým partnerem Jana Wericha se stal Miroslav Horníček. Roku 1958 se konal zájezd Divadla ABC do Berlína. Inscenace „Balada z hadrů“ měl obrovský úspěch. Soubor byl pozván do Paříže, ale bohužel Werich nedostal výjezdní povolení, ale také se začaly objevovat první příznaky rakoviny hrtanu.

V práci i přes těžkou léčbu pokračoval. Aktivně překládal Shakespearovy hry. Kdyby měl prý více času, rád by přeložil i Charlieho Chaplina.

V roce 1963 odcestoval na filmový festival s filmem „Až přijde kocour“ do Kanady, kde samozřejmě nevynechal návštěvu nejlepšího přítele v New Yorku. Poté Jan Werich spolu s Jiřím Trnkou či Janem Pivcem dosáhli velkého uznání a byli roku 1963 jmenováni československými národními umělci.

Nemocný Jan Werich neztratil smysl pro humor: „*Pořád musím psát nějaká prohlášení, žádosti, diskutovat, vyvracet. Například mi odmítli prodloužit členství v mysliveckém sdružení. Mají strach, aby Werich svým kvérem nevyvolal revoluci.*“²³

14. dubna 1980 zemřela Zdena Werichová. Jan Werich naposledy vydechl 31. října 1980. Dcera Jana Kvapilová zemřela na rakovinu v květnu 1981 ve věku 45 let. Její dcera Zdena, přezdívaná Fanča, byla svěřena do opatrovnictví Dany Pakové. Jiří Voskovec nabídl, že se o vnučku Jana Wericha postará. Bohužel, dříve než přijela, zemřel na srdeční příhodu 1. července 1981.

²³ INOV, Igor: *Jak to všechno bylo, pane Werichu?*, str. 275

3 Výběr z díla Jana Wericha

Divadelních her bylo dohromady napsáno 27.

Dvojice V+W se prvně zapisuje do podvědomí návštěvníků divadla svou hrou *Vest pocket revue* (1927). „*Udělalí jsme jedno představení pro svou vlastní srandu. Bez programu a teorie. Všechno nám bylo k smíchu a zpívali jsme: „To se přece vyplácí/dělat si ze všeho legraci.“ „My jsme divadlo nikdy dělat nechtěli, protože jsme ho považovali za mrtvý útvar. Věřili jsme filmu, studovali práva a udělali pro randu jeden večírek, který byl Voskovec dlužen klubu svých bývalých spolužáků. A ten večírek jsme pak opakovali dvěstěpadesátkrát a bylo z nás divadlo.*“²⁴ Hra nebyla zaměřena na kritiku společnosti, byla udělána pro jejich randu. Na zrod politického divadla si diváci chvíli počkali.

V listopadu 1931 Voskovec s Werichem reagoval na zdejší situaci v období po hospodářské krizi napsali hru *Caesar*. „*A my napsali Caesara, který byl – aspoň myslím – pořád ještě velká sranda, ale zároveň i kritika špatné demokracie.*“ „*Bylo to v publiku, bylo to i v nás.*“ *Příběh, jehož děj se odehrává roku 44 před Kristem na území antického Říma, poskytoval vhodné prostředí pro vznik dramatu, jež na základě historické pravděpodobnosti zachycoval zcela reálné současné problémy.*“²⁵ Divadlo reagovalo na rozhlasové a novinové zprávy, na každodenní situaci.

Před každým divadelním představením dvojice dělala tzv. forbíny. Tyto předscény byly velice oblíbené, protože každá byla jiná. Jejich satirické a filozofické komentáře, glosující z uměleckého nadhledu všecko, čeho byly plné noviny a co se dotýkalo veřejnosti. Měli svůj způsob vyjádření. Ve hře několikrát vystoupí před oponu a začnou spolu polemizovat na určité téma, které se hry netýká.

²⁴ JANOUŠEK, Jiří: *Rozhovory s Janem Werichem*, str. 13

²⁵ JANOUŠEK, Jiří: *Rozhovory s Janem Werichem*, str. 16

Další díla, která se problematikou zabývají více, jsou dramata „Osel a stín“ (1933), „Kat a blázen“ (1934), „Rub a líc“ (1936), „Těžká Barbora“ (1937) a „Pěst na oko aneb Caesarovo finále“ (1938).

Všechny hry se řadí k meziválečné divadelní avantgardě.

Osel a stín

13. října 1933 má premiéru „deset obrazů o lidech a pro lidi“ Osel a stín. Hra se inspirovala satirou starověkého Lúkiana ze Samosaty. Je to komediální drama o deseti obrazech. Ve hře je možno najít jak spisovnou, tak nespisovnou češtinu. Nespisovná čeština je přiřazena "spodním deseti milionů Abdéřským", a spisovná "horním deseti tisícům". Děj je uspořádán chronologicky.

Zubař Nejezchlebos (Jan Werich) si na cestách pronajme osla. Když znaven ulehne do oslího stínu, požaduje majitel zvířete Skočdopolis (Jiří Voskovec) poplatek za stín, pronajal přec jenom osla! Do sporu se vloží město Abdéry (kterou autoři ústy boha Dionýsa v prologu ztotožňují s českým Kocourkovem). Celá zem se rozdělí na dva tábory – Oslaře a Stínaře, rozběhne se regulérní politický boj.

Hra je psána na popud atmosféry vyvolané lipským procesem s údajnými viníky založení požáru v Říšském sněmu (27. února 1933). „V tom ovzduší jsme napsali hru Osel a stín, o zrůdě, která vznikne, když se spojí nacisté se sociálně demokratickými vůdci. Když se demagogií s pojmem lid začnou naplňovat prázdné žaludky.“²⁶

V závěru hry, kdy je osel zabit, přichází Kontokorentos a Hippodromos s novým viděním světa: „Nastává Třetí říše! Říše Osla a Stínu!“ Nadšený dav odpovídá zvednutím pravice a provoláváním pozdravu Heilos. Z reproduktorů se ozýval typický přednes Hitlera.

²⁶ JANOŠEK, Jiří: *Rozhovory s Janem Werichem*, str. 16

Satiristicky se Werich trefil do černého. Potvrzoval to i fakt, že si německý velvyslanec opakovaně stěžoval u československé vlády. V původním znění hry osel promlouval k abdéřskému lidu německy a opakoval Hitlerovy výroky. Od toho se muselo upustit vzhledem k mezinárodním pravidlům. Karikatura osla, která diváky lákala do Osvobozeného divadla, nápadně připomínala hákový kříž. Hra naráží na nesmyslnost slepých ideologií a na sílící fašismus a nacismus.

Celou hrou se linou písně s politickými narážkami. Dílo se odehrává ve starověkém Řecku (v Adébře, antickém Kocourkově), ale slovník díla je obohacen o moderní slova: natankovat. Celkovým tématem hry bych určila absurdnost ideologií a slepost lidí.

Kat a blázen

Hra byla uvedena 19. října 1934. Voskovec s Werichem se představili v roli národních hrdinů kata Gaspara Radúze a vězně Melichara Mahulena. Děj byl zasazen do imaginárního Mexika.

Děj se odehrává okolo Gaspara Radúzo (kat) a Melichara Mahuleno (neprávem odsouzený vězeň), kteří si žijí 25 let pospolu na ostrově. Jsou považováni za mrtvé a prohlášeni národními hrdiny. Na ostrov přijíždí don Blasco Ibane a don Vasco Ibayo a zjišťují, že Radúzo a Mahuleno jsou živí, což je pro ně katastrofa. Nemohou ovládat celý stát. I když oba doufají, že hrdinové zůstanou na ostrově, z ničeho nic se objeví u jednoho doma. Nakonec se dohodnou, že je nechají zvolit zfanatizovaným lidem za diktátory, ale vlastní moc budou mít v rukou oni sami. Což se ještě za dalších politických intrik povede. Hrdinům se jejich funkce vůbec nelíbí, a proto se rozhodnou za pomoci neteře hostinského Juanilly uprchnout. Do toho se zaplete Carriera (který nepravdivě obvinil Mahulena), který je chce zabít. Hrdinové ho ale přemluví, aby se stal diktátorem, na kterého jistě někdo spáchá atentát. Carriera se chopí své funkce, která jako by mu byla šita na míru. Nakonec ho navede jeho stín k sebevraždě.

„Proč myslíte, že český fašisti tak zuřili, když jsme uvedli Kata a blázna? V té hře byli dva hrdinové: jeden byl odsouzen k trestu smrti, protože šlápl do hovna po

jezevčíkovi a zvolal fuj!, zrovna když jel kolem císař pán. Druhý byl katem na ostrově svatého Pankráce a měl ho popravít. Jenže byl na ostrově sám, neměl s kým hrát kuželky, a nepopravil ho. Mezitím došlo ke vzbouření, věznice byla osvobozena a tihle dva se stali hrdiny... no, fašisti museli zuřit, protože to byl výsměch falešnému hrdinství, nacionalismu, kejklím se slovy vlast a národ, všem těm lžím, za kterými se skrývají špinavé ruce.²⁷

Po uvedení hry došlo ke střetu. Nacionalisticky orientovaná strana Národní sjednocení skoupila lístky na hru, a následně je rozdala svým. Voskovec s Werichem se nedali, a pozvali na představení dělníky. „*Na jeviště začali lítat všelijaké věci, vajíčka, zelenina. Pár fašistů chtělo vniknout do zákulisí, druzí diváci jim v tom bránili a my už taky byli bojující skupina. Nakonec došlo na facky. Nebylo to příjemné, ale nebylo to taky nepříjemné. Byl to zážitek – vidět, jak se lidi vzchopili a semkli.*“²⁸ Tento střet zajistil pokles návštěvnosti. Lidé měli strach. Následovala řada destruktivních ataků. Rozbíjení výloh a strhávání plakátů, zasílání výhrůžných dopisů hercům a samozřejmě mediální kampaň proti Osvobozenému divadlu. Na obhajobu divadla vystoupilo několik českých osobností, mezi nimi i Karel Čapek.

Hlavní varování vycházející ze hry by vyznělo: Lidé jsou schopni podniknout cokoli pro zisk moci a po získání jsou ještě nebezpečnější.

Těžká Barbora

Hra Těžká Barbora vypráví o tom, jak jsou dnešní lidé k smíchu, jak si vzájemně komplikují život, ale když je jim nejhůře, zachrání je zase právě to, že jsou lidmi. Poprvé byla uvedena 5. listopadu 1937.

Příběh je posazen do malého holandského městečka Eidamu, jehož konšelstvo je rozhádané a prolezlé korupcí. Místní učitel, nejčestnější postava hry, se tomu neumí postavit. Nakonec se však tváří v tvář ohrožení z mocné sousední země Yberland, eidamští semknou a prokáží nečekanou vůli a soudržnost.

²⁷ JANOUŠEK, Jiří: *Rozhovory s Janem Werichem*, str. 15 – 16

²⁸ JANOUŠEK, Jiří: *Rozhovory s Janem Werichem*, str. 109

Zdejší obyvatelé žijí poklidným životem a chtějí žít v míru. V jejich městě pobývá cizinec, Peter, který se vydává za obchodníka. Ten právě odjíždí, získal si srdce starostovy manželky, která mu ze zaslepené lásky obstará razítka na volný průjezd hranicí. Cizinec ovšem není obchodník, ale plukovník armády z Yberlandu, který chce vyprovokovat střet s Eidamským lidem a získat tak jejich území a moc. Yberlandští pošlou tedy dva žoldnéře, aby přepadli nějaký yberlandský vůz, aby měli záminku vtrhnout do Eidamu. Dva vojáci ho tedy měli na oko přepadnout, nicméně chybou v komunikaci ho omylem přepadnou skutečně. Naštěstí se mu podaří utéct a vojáci odváží vůz s dělem těžká Barbora do Eidamu, o kterém ani neví. Ve městě neví, co s ním dělat, tak ho zanechali u radnice a odešli. Zde ale povoz překáží, takže ho brzy lidé otevřou a najdou v něm dělo. Poté se znovu převlečený Peter vrací do Eidamu, kde tentokrát předstíral umělce. Lidé ho proto žádají, aby z děla udělal sochu, nicméně on z něj místo toho vystřelí na radnici, a když byl přistižen, schoval se u zámeckého pána. Žoldnéři mezitím utečou z vězení a varují lid před yberlandskými vojáky. Ti ale nabijí dělo tvrdým sýrem a vojáky porazí. Nakonec řeknou Yberlandčanům, že je mají rádi.

„Überland byl ten, co napadal, čili Über Alles, neboli Überland – Nadzemí, Něco jako nadsamec, tak nadzemí, nadnárod.“²⁹

Ve hře sehraje důležitou roli dělo Těžká Barbora, které své pojmenování dostalo podle Velké Berty, z níž Němci odstřelovali za první světové války Paříž. Protože eidamští nemají dělové koule, nabíjejí do Těžké Barbory kulaté sýry. Dobro vítězí nad zlem.

Ve hře je několik vedlejších motivů, například učitel, který zmoudří, když o něm jeho žáci zpívají píseň o jeho zaslepené důvěřivosti a víře v lidi.

Dílo má varovat před vznikem jako zahraničního tak domácího fašismu. Ohrožení sousední zemí evokuje problémy s Německem. Obrana sýrem je symbol odvahy města, které se brání tím, čím má. Hlavní je odvaha, ne bojové zkušenosti.

²⁹ WERICH, Jan: *Jan Werich vzpomíná...vlastně potlach*, str. 59

V inscenaci zazněly písně jako „David a Goliáš“, „Holduj tanci pohybu“ nebo „Co na světě mám rád“ – tato píseň v sobě očividně nese varování nejen publiku, ale i případnému nepříteli.

Hra je úžasně hravá. Autoři si pohrávají se slovíčky, např. Vojště (vojna), mimochoďník (prase, které kulhá), čtyřmecítma (čtyřiceti).

4 Přednáška Evy Tůmové

Cítila jsem osobní potřebu zde zmínit přednášku od Evy Tůmové, které jsem se zúčastnila. Myslím, že je velice obohacující, že tato žena rozhodla po dlouhých letech podělit o zážitky s Janem Werichem a jeho celou rodinou.

Eva Tůmová (*1935) ani vlastně nebyla hospodyní u Werichů, jak se povídá. Pomáhala jako kamarádka Janě Werichové. Znaly se už z dob dětství. Potkaly se na letním táboře, kde spolu měly stan. Jana se čerstvě vrátila z Ameriky a svět v ČSR pro ni byl naprosto odlišný. Janička byla prý velice uplakané děvče, ale navzájem se obohacovaly. Jana vyprávěla o zážitcích z Ameriky a Eva o tom, jak to vypadalo zde za války. Po středních školách se jejich cesty rozdělily.

Setkali se opět velkou náhodou. Když paní Eva Tůmová jela z pohřbu ze Strašnic, potkala na Kampě svou dávnou kamarádku Janu Werichovou. Při návštěvě u Jany Werichové poznala 8letou holčičku. Od té doby začala pomáhat s výchovou malé dívky. Po nějaké době pro malou Fanču napsal pan Suchý ve hře Kytice roli pážete, aby udělal radost jejímu dědečkovi neboli panu Werichovi. To samozřejmě obsahovalo trochu času, takže paní Tůmová jezdila s holčičkou do divadla Semafor.

O Fanču Werichovou se starala až do úmrtí jak prarodičů, tak její samotné maminky. Její vyprávění se dotýká jak doby u Werichů, tak co zažila sama ve svém životě. Pro zájemce příkládám celou přednášku v elektronické verzi s doprovodem Orchestru Ježkovy stopy.

5 Závěr

Dílo Jana Wericha je nezapomenutelné. Provází již několikátou generaci a stále obohacuje naši kulturu něčím novým. Hry Wericha a Voskovce jsou stále aktuální. Jsou čtivé, člověk se pobaví, odreaguje, poučí, popřemýšlí i zasměje. Jejich mladé divadlo se stalo jednou z nejpozoruhodnějších scén nejen u nás, ale i v Evropě. Jejich zlidovělé písničky nás budou provázet ještě dlouho a stále nás nabíjet údivem nad kreativitou této dvojice.

V roce své smrti Jan Werich napsal: „Kdo není zapomenut, ten neumřel“. Je důležité zachovávat odkaz lidí, kteří měli co říci světu. Lidí, kteří se nezalekli nikoho a ničeho, neustoupili ze své cesty, ze svých morálních zásad. A to byl právě pan Werich. A právě jeho odkaz by měl být předáván do dalších generací.

Použité zdroje

Literatura:

- CINGER, František. *Tiskoví magnáti Voskovec a Werich: Vest pocket revue – Lokální patriot*. Praha: Akropolis, 2008. ISBN 978-80-7304-099-4.
- INOV, Igor. *Jak to všechno bylo, pane Werichu?*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008. ISBN 978-80-86864-92-1.
- JANOUŠEK, Jiří. *Rozhovory s Janem Werichem*. 2. rozš. vyd. Praha: Mladá fronta, 1986. Kapka.
- PELC, Jaromír. *Zpráva o Osvobozeném divadle*. Praha: Práce, 1982
- SUCHÝ, Jiří – SUCHÝ, Ondřej. *Pan Werich z Kampy*. Praha: Ikar, 2011. ISBN 978-80-249-1713-9.
- VOSKOVEC, Jiří – WERICH, Jan – MATĚJKA, Ladislav. *Korespondence I*. Praha: Akropolis, 2007. ISBN 80-7304-075-1.
- WERICH, Jan. *Jan Werich vzpomíná...vlastně potlach*. Praha: Melantrich, 1982.
- WERICH, Jan. *Listování: úryvky z korespondence a článků*. Praha: Československý spisovatel, 1990. ISBN 80-202-0110-6.
- VOSKOVEC, Jiří a Jan WERICH. *Hry., Třetí svazek*, Praha: Československý spisovatel, 1985. Klenotnice.
- VOSKOVEC, Jiří a Jan Werich. *Hry., První svazek*, Praha: Československý spisovatel, 1982.
- WERICH, Jan. *Všichni je jinak*. Praha: Toužimský & Moravec, 2006. ISBN 80-7264-083-6.
- WERICH, Jan a Marie BĚLÍKOVÁ. *Úsměv klauna*. Praha: Československý spisovatel, 1984.

Online odkazy:

- <https://www.youtube.com/watch?v=Xi1TP7khjZk>
- <https://www.youtube.com/watch?v=U3zRvHmnNnl>
- https://www.youtube.com/watch?v=Pq_bgZDnt5M&t=4123s
- <https://www.ctidoma.cz/osobnosti/tezky-konec-jana-wericha-rakovina-mu-vzala-hlas-zena-zemrela-dcera-tezce-onemocnela-57044>

- <https://region.rozhlas.cz/jan-werich-narodem-milovany-herec-8143818#dil=1?player=on%23player>
- <https://dvojka.rozhlas.cz/pribehy-slavnych-jan-werich-7492766#volume>
- http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Osvobozen%C3%A9_divadlo

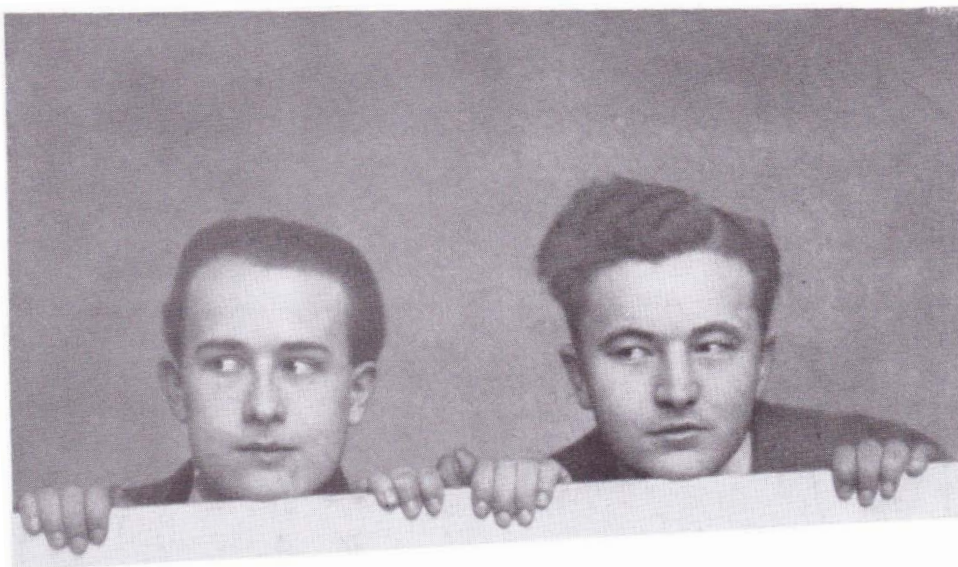
Obrázková příloha

1) student Jan Werich

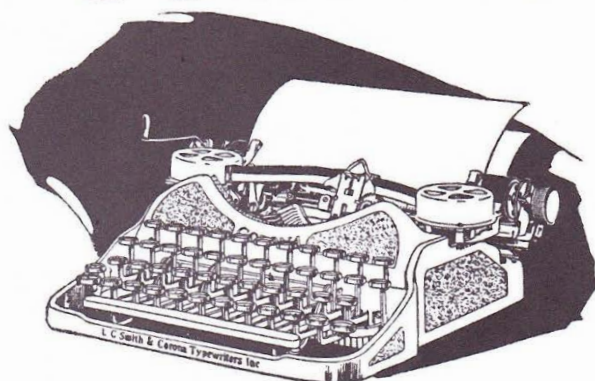
2) Jan Werich (první zprava) v septimě gymnázia

VOSKOVEC A WERICH

píší PŘIROZENĚ na stroji

CORONA

Americký levný psací stroj
pro veškerou korespondenci s výhodami velkých strojů
ŽÁDEJTE BEZZÁVAZNÉ PŘEDVEDENÍ

GIBIAN A SPOL.

PRAHA II., PALÁC JUTA - ŠTĚPÁNSKÁ 32 - TELEFON 35151-53.

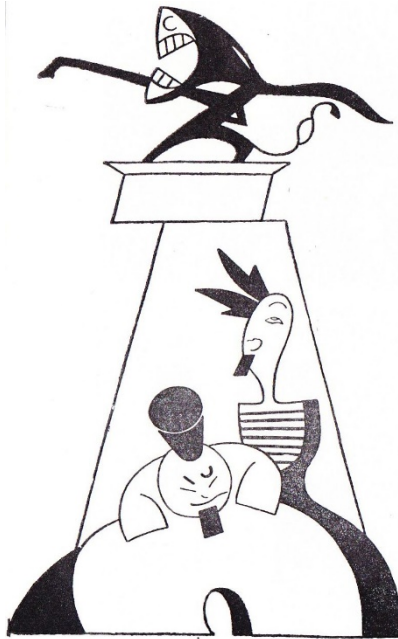
3) reklama na psací stroj s V+W

4) Jan Werich se snoubenkou Zdenou
Houskovou

5) manželka Zdena Werichová

6) karikatura – inscenace Osel a stín

7. Novoroční blahopřání v roce 1934

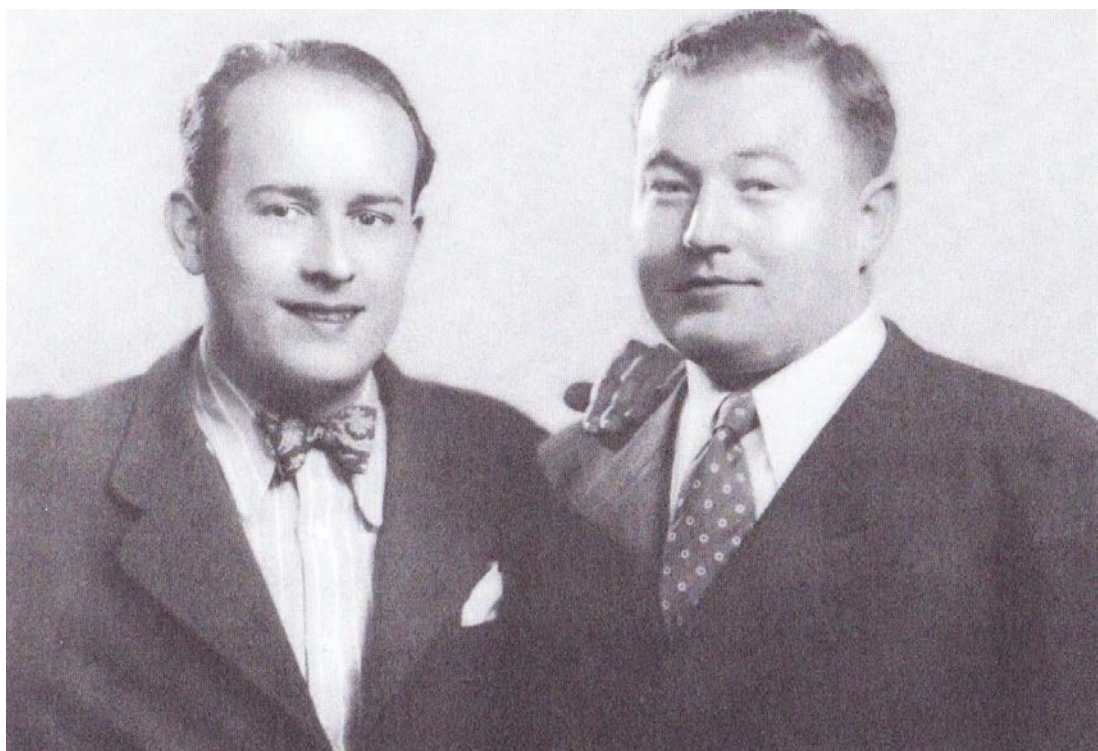
8. Scéna ze hry Těžká Barbora

9. Pěst na oko aneb Caesarovo finále, 1947

10. Jan Werich a Jaroslav Ježek odlétají do emigrace, 1939

11. V + W v New Yorku, 1939

12. Ruzyňské letiště, 9. října 1945

13. Jmenování národním umělcem, 1963

Zdroje příloh:

1. student Jan Werich – INOV, Igor: *Jak to všechno bylo, pane Werichu?*, str. 25
2. Jan Werich (první zprava) v septimě gymnázia – WERICH, Jan: *Listování a úryvky z korespondence*, str. 35
3. reklama na psací stroj s V+W – CINGER, František: *Tiskoví magnáti Voskovec a Werich: Vest pocket revue – Lokální patriot*, str. 68
4. Jan Werich se snoubenkou Zdenou Houskovou – WERICH, Jan: *Listování a úryvky z korespondence*, str. 193
5. manželka Zdena Werichová – INOV, Igor: *Jak to všechno bylo, pane Werichu?*, str. 27
6. karikatura – inscenace Osel a stín – WERICH, Jan: *Jan Werich vzpomíná...vlastně potlach*, vložená obrazová příloha mezi str. 160 – 161

7. Novoroční blahopřání v roce 1934 –CINGER, František: *Tiskoví magnáti Voskovec a Werich: Vest pocket revue* – Lokální patriot, str. 164
8. scéna ze hry Těžká Barbora –CINGER, František: *Tiskoví magnáti Voskovec a Werich: Vest pocket revue* – Lokální patriot, str. 41
9. Pěst na oko aneb Caesarovo finále, 1938 –WERICH, Jan: *Jan Werich vzpomíná...vlastně potlach*, vložená obrazová příloha mezi str. 160 – 161
10. Jan Werich a Jaroslav Ježek odlétají do emigrace, 1939 -WERICH, Jan: *Jan Werich vzpomíná...vlastně potlach*, vložená obrazová příloha mezi str. 160 – 161
11. V + W v New Yorku, 1939 – INOV, Igor: *Jak to všechno bylo, pane Werichu?*, str. 179
12. Ruzyňské letiště, 9. října 1945 – WERICH, Jan: *Jan Werich vzpomíná...vlastně potlach*, vložená obrazová příloha mezi str. 160 – 161
13. Jmenování národním umělcem, 1963 – INOV, Igor: *Jak to všechno bylo, pane Werichu?*, str. 231